

Жуковський В.М.

Передумови виховання молодого покоління на засадах християнських моральних цінностей

Сьогодні Україна знаходиться на шляху від тоталітарного до правового демократичного суспільства і переживає при цьому неймовірно труднощі. Чимало аналітиків нині вважає, що причиною сучасної гострої соціальної кризи є проблеми політико-економічного характеру, але я поділяю точку зору тих вчених (1, 2, 3) які переконані, що кризові явища в нашій державі є наслідком глибокої духовної кризи, що охопила всі верстви українського суспільства і серйозно загрожує його подальшому існуванню.

Найбільш виразно, очевидно і масштабно криза духовності проявляється нині у сфері моралі. Сьогодні ми змушені констатувати велике поширення аморальності на всіх рівнях: у вищих ешелонах влади і на рівні так званого простого народу.

Які причини такого стану? Одна з них полягає в тому, що радянське суспільство впродовж багатьох десятиліть виробляло і практикувало мораль, що ґрунтувалась на лицемірстві, потрійних стандартах (коли думали одне, говорили інше, а робили ще інше), насильстві та фальшивих моральних цінностях, які декларувались, але не виконувались насамперед партійною елітою. Незважаючи на зусилля величезної радянської ідеологічної та виховної машини, що включала потужні науково-дослідні та педагогічні інститути, школи з їх урочною та позакласною роботою, численні позашкільні установи та масові дитячі і юнацькі організації, запланована і декларована тривалий час “духовно багата, морально чиста і фізично досконала нова радянська людина” (4) так і не з'явилась. Натомість були виховані покоління духовно спустошених, орієнтованих на лицемірство людей, які звикли до жорстко запрограмованого, базованого на постійному тиску і фальші соціального середовища. Не дивно, що тепер, опинившись в умовах свободи, мільйони громадян незалежної України виявились не готовими до життя в середовищі демократії, до життя за покликом свого природного внутрішнього морального закону - власного сумління (5).

Сьогодні сподівання громадськості України покладаються на молодь, що саме вона у кінцевому підсумку виступить найбільш мобільною перетворюючою соціальною силою суспільства, стане повноцінним господарем країни, відповідальним суб'єктом і творцем її майбутнього (6). Разом з тим, нинішнє молоде покоління, за свідченням фахівців, не готове до виконання своєї місії. Проведені дослідження показали, що педагоги зараз негативно оцінюють стан морального розвитку підростаючого покоління. Так, рівень загальної соціально-моральної позитивності поведінки учнів, особливо старшокласників, становить 26 - 28% від можливого, а для 75% сучасних шкіл характерна в цілому низька вираженість моральних орієнтацій (7).

Ще одною причиною моральної кризи в державі є те, що сучасна педагогічна наука досі не змогла розробити і запропонувати школі ефективну концепцію морального виховання. Одним з істотних прорахунків сучасної наукової педагогіки є той, що майже не обґрунтовуються форми та шляхи освітньої діяльності, спрямовані на виховання в кожній особистості умінь протистояти злу, аморальності, жорстокості, формування мужньої позиції, наступальності в боротьбі з потворністю в житті, готов-

ності і здатності перемагати в такій боротьбі (8). В середній школі сьогодні панує певна розгубленість, суперечливість і безсистемність у моральному вихованні підростаючого покоління.

До вироблення чітких моральних орієнтирів, морального оздоровлення суспільства закликає і частина нашої молоді, яка чекає допомоги від старшого покоління. Ось що пише з цього приводу студентка Острозької Академії К.К., відповідаючи на запитання автора статті “Чи легко сьогодні бути молодим?” : “Чи легко нині бути молодим? Чи легко не забруднити свою душу у світі наркотиків, насильства і нечистих грошей? Як часто ви, дорослі, звинувачуєте молодь у байдужості, жорстокості, пасивності та відсутності патріотизму. Як часто ваша власна молодість з висоти прожитих років здається безхмарною та світлою. І ви піднімаєте вгору палець і кажете, що сучасна молодь гірша від попереднього покоління. Але хіба ми вигадали жорстокість? Хіба ми вигадали насильство? Хіба ми вигадали СНІД, наркотики і безмежну владу грошей? Ні, це ваш світ, дорослі. Зрозумійте, ми просто ваше відображення у дзеркалі життя. І там, де бруд у вашій душі, він з'являється і у нашій. Молодь хворіє на ті ж самі хвороби, що і доросле суспільство, проте у складнішій формі, адже кістяк особистості - характер - ще остаточно не сформований і так легко піддається впливу, особливо негативному. Я не прагну проблеми молоді перекласти на дорослі плечі. Ми хочемо стати кращими, але у цьому потребуємо вашої допомоги і підтримки. Давайте змінюватись разом. На краще...”

Пошуки і формування концепції моральних цінностей та ідеалів, притаманних демократичному суспільству, є надзвичайно актуальним завданням для сучасного морального виховання, адже сьогодні духовно та морально ослаблене українське суспільство не може динамічно розвиватись. Цей процес передбачає уточнення або й повну зміну концептуальних позицій щодо змісту моральних цінностей, форм і методів морального виховання підростаючого покоління, які залишились від тоталітарного режиму у сучасній школі, і чіткого визначення ціннісних орієнтацій школярів (9).

Сьогодні все більше українських вчених-педагогів усвідомлюють, що християнські цінності і християнська мораль - це ті чинники, які порятують націю (10, 11, 12, 13, 14, 15). Нині в Україні існують передумови для виховання молодого покоління на християнських моральних цінностях.

Так, нові наукові відкриття та їх аналіз українськими вченими переконують в тому, що багаторічне протистояння Біблії і науки є штучним і надуманим (16, 17, 18). Переважна більшість видатних вчених різних часів і народів (Леонардо да Вінчі, І.Ньютон, І.Кеплер, М.Фарадей, К.Лінней, Л.Пастер, Декарт, Ляйбніц, Берклі, Ж.Руссо, Е.Кант, Гегель, Г.Сковорода, П.Юркевич, К.Ушинський) були глибоко віруючими людьми (19, 20). Сучасна наука доводить нежиттєвість наукових теорій про абіогенний синтез і походження живого організму від неживих сполук, спростовує теорію еволюції-дарвінізм, який не зміг переконливо аргументувати своїх головних положень стосовно еволюційного виникнення людини з неживої матерії. Вчені підтверджують об'єктивність цілого ряду важливих біблійних істин: зокрема про створення світу і виникнення Всесвіту з нічого, як про це сказано в Біблії (21, 22, 23) і, таким чином, доводять її значимість для людини, в тому числі як джерела моральних цінностей.

Важливою передумовою виховання підростаючого покоління на християнських моральних цінностях є давня християнська традиція в Україні, що впродовж століть

продемонструвала свою високу життєздатність. Так, більш як тисячу років педагогічна думка в Україні розвивалась на основі християнської традиції і була пов'язана із своїм першоджерелом - Біблією. Для українців християнство стало визначальним джерелом морально-етичних цінностей, що радикально вплинули на їх світогляд, стиль мислення та духовні прагнення (24,25,26). Християнські моральні цінності - це дороговкази для успішного і щасливого людського життя в суспільстві з точки зору Творця. Вони містяться в 10 Заповідях, в проповіді Ісуса Христа на Горі, в посланнях Апостолів. У Біблії чітко сформульовані основні моральні цінності для усіх рівнів і сфер людського життя. На шляху до морального вдосконалення Біблія гарантує людині допомогу Творця для їх дотримання, допомагає сформувати Царство Боже в душі людини та на небесах тим, хто дотримуватиметься Божих заповідей. Християнство проголошує любов, як найвищу універсальну моральну цінність у людському суспільстві.

Українські традиційні дореволюційні школи (православні, католицькі, уніатські, протестантські) головною своєю метою вважали виховання християнської моральності. Освіта і виховання були спрямовані на досягнення християнського ідеалу. Віра в Бога і безсмертя людської душі стали основою моралі і мали абсолютний характер. У своїх роботах школи дотримувались Біблійних заповідей. Традиційним ідеалом була високоморальна людина, риси якої накреслені в Євангелії, в посланнях апостолів, у творах Отців Церкви. Школа намагалась виховати у молоді гуманність, моральну чистоту, старанність, шанобливе ставлення до батьків, старших, духовництва, правдивість, працелюбність, прощення кривд, терпіння, скромність, смирення та покору, мовчазність, добродійність та цнотливість, милосердя, дружбу, повагу до жінок, правдивість, щедрість, гостинність, скромність та обмеження, вміння робити добрі справи. На християнських засадах виховувався патріотизм і національна свідомість (27).

Християнський моральний кодекс засуджував такі людські вади як гордість, гнів, лицемірство, пияцтво, наклеп (28). Вчення та праці видатних українських мислителів В.Мономаха, Д.Заточника, К.Туровського, К.Смолятича, Митрополита Іларіона, Г.Сковороди, П.Юркевича, К.Ушинського, С.Русової, М.Грушевського, І.Огієнка, Г.Вашенка стали важливим підґрунтям для відновлення християнської виховної традиції в сучасному українському суспільстві (29).

Значну роль у розробці теоретичних засад виховання молодого покоління на християнських цінностях відіграють наукові конференції, які відбуваються в різних регіонах України. Однією з найпомітніших є щорічна Міжнародна науково-практична конференція "Виховання підростаючого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України", що проходить в м. Острозі Рівненської області на базі Острозької Академії. Започаткована в 1995 році, конференція стала місцем конструктивних дискусій з філософських, психологічних, педагогічних та історичних аспектів християнства, однією з небагатьох в Україні форм систематизації вітчизняного та зарубіжного досвіду виховання молоді на принципах християнської моралі. В чотирьох конференціях, які відбулися в Острозькій Академії в 1995-1998 роках взяло участь майже 600 теологів, філософів, психологів, педагогів, істориків, вчених інших галузей знань, які представляли усі регіони України, середні та вищі навчальні заклади, інститути підвищення кваліфікації, відділи освіти, всі основні християнські конфесії. Абсолютна більшість учасників конференції була однастайна в тому, що в умовах духовної

кризи в Україні Біблія, як сконцентрований вияв Божественної мудрості, має стати основою формування світоглядних принципів та духовно-практичної орієнтації у визначенні громадянської позиції особистості, а християнські цінності - основою виховання підростаючого покоління. Гуманізація та гуманітаризація освітнього процесу, яка відбувається в нашій державі, передбачає виховання на засадах загальнолюдських цінностей, втіленням яких є християнська мораль. На жаль, як констатували учасники ІУ конференції цього циклу (1998), у нашій державі відсутня концепція виховання молоді на принципах християнської моралі і її розробка стає нагальною потребою (Підсумковий документ ІУ Міжнародної науково-практичної конференції ..., 1998).

Про великий виховний потенціал християнських моральних цінностей свідчить досвід викладання християнської етики в окремих регіонах України, зокрема у Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях. Так, у Львівській області навчання християнської етики здійснюється впродовж семи років і проходить за рахунок шкільного компоненту в 900 школах області 400 вчителями, що мають завершену трирічну освіту за спеціальністю "Вчитель християнської етики". В основу виховання на християнських моральних цінностях тут покладено принципи надконфесійності і спільності морального вчення християнства для традиційних українських церков та добровільної участі школярів за згодою батьків. Для цілей навчання християнської етики розроблено відповідні програми і посібники для учнів 1-11 класів. Планування занять з християнської етики здійснюється у відповідності з програмою, затвердженою 14. 02. 1997 року управліннями освіти Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей. Метою навчання християнської етики в школах цього регіону є виховання духовно багатой особистості в душі любові до Бога, Батьківщини і народу. Найвищою моральною цінністю, яку пропагує християнська етика, є любов і милосердя, як вияв діяльної любові до ближніх, а ідеал для наслідування - Ісус Христос. Уроки християнської етики націлені на формування і розвиток сумління, що чутливо відгукується на кожний добрий та злий вчинок. Християнська етика передбачає засвоєння християнських моральних цінностей особистого життя, таких як чесність, справедливість, мудрість, мужність, стриманість, великодушність, щирість, милосердя, доброта, працьовитість, вірність, витривалість, толерантність і оптимізм, що націлює учнів на допомогу іншим людям. Вона також навчає християнських цінностей сімейного життя (пошана подружжя і родини), облагороджує і надає нового змісту громадянським цінностям (усвідомлення рівності всіх людей), національним цінностям, що виражаються в любові до Батьківщини. Педагоги, які викладають курс "Християнської етики", батьки та учні переконані в ефективності цього предмета і наголошують при цьому на позитивних змінах у характері і поведінці школярів. Соціологічне опитування 500 учнів 5-8 класів Львівських шкіл засвідчило важливість для них курсу "Християнська етика". За твердженням абсолютної більшості опитаних школярів у процесі засвоєння курсу вони вчать глибше пізнавати добро і зло, стають добрими, більш милосердними, мудрішими (30).

Таким чином, складна духовно-моральна ситуація в сучасному українському суспільстві, крах спростованих часом комуністичних моральних принципів, відсутність ефективної системи моральних цінностей у національній системі освіти та школі, настирливо вимагає пошуків нових моральних цінностей для виховної системи нашої дер-

жави. Християнські моральні цінності, що не суперечать науковим досягненням, апробовані тривалим національним дореволюційним досвідом та досвідом шкіл ряду регіонів незалежної України, проаналізовані конференціями, зокрема на чотирьох конференціях "Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України", що відбулись на базі Острозької Академії, мають зайняти чільне місце в концепції морального виховання підростаючого покоління та українській національній виховній системі і школі.

Література

1. Сверстюк Є. Блудні сини України. - К., 1993.
2. Вишневський О. Освіта в Україні: час демократизації, час реформ / Погрібний, А., Алексюк А., Вишневський О., Майборода В. та ін. - К.: Школяр, 1997. - С. 79.
3. Погрібний А. Освіта в Україні: час демократизації, час реформ / Погрібний А., Алексюк А., Вишневський О., Майборода В. та ін. - К.: Школяр, 1997. - С. 7.
4. Дзевєрін О.Г., Ярмаченко М.Д. Всебічний розвиток особистості - мета комуністичного виховання / Педагогіка / Під ред. М.Д.Ярмаченка. -К.: Вища школа, 1986. - С. 62 - 72.
5. Вишневський О. Вказ. праця. - С.79.
6. Кремень В. Веління часу: Плекати національну гордість у молоді // Педагогічна газета Академії педагогічних наук України. - 1998. - № 7. - С.1.
7. Кобзар Б. Мета виховання або проблеми духовної культури особистості // Освіта. - 1998. - № 36-37. - С. 6.
8. Стельмахович М., Гуменюк В., Дробноход М. та ін. Утверджуємо ідеологію патріотизму і державотворення // Освіта. - 1998. - № 31-32. - С. 3.
9. Постовий В. Наріжні ідеали // Педагогічна газета Академії педагогічних наук України. - 1998. - № 2. - С.2.
10. Ващенко Г. Виховний ідеал. - Полтава: Ред. газ. "Полтавський вісник", 1994. - 191 с.
11. Вихрущ А.В. Криза педагогічної науки і криза християнства // Моральна цінність християнства і відродження національної школи. - Київ - Тернопіль. - 1995. - С. 22-25.
12. Вишневський О. Вказ. праця.
13. Богуш А. Використання спадщини С.Русової в духовному вихованні дітей дошкільного віку // Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України. - Острог: Принт Хауз. - 1998. - С. 192 - 196.
14. Крижанівська Л. Формування християнської моралі в контексті українського менталітету // Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України. - Острог, Принт Хауз. - 1998. - С. 318-319.
15. Мельничук М. Формування у дошкільників духовних цінностей // Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України. - Острог: Принт Хауз. - 1998. - С. 375-380.
16. Канигін Ю. Біблія як програма розвитку людства // Моральна цінність християнства і відродження національної школи. Київ-Тернопіль, 1995. - С.- 4- 11.
17. Климишин І. А. Бачити добро в добрі (Про концепцію освіти в Україні) // Моральна цінність християнства і відродження національної школи. Київ-Тернопіль, 1995. - С.- 12-22.
18. Фурундуй Р. С. Проблема походження життя на Землі: точка зору науки і християнства // Моральна цінність християнства і відродження національної школи. - Київ - Тернопіль. - 1995. - С. - 54 - 59.
19. Ващенко Г. Вказ. праця. - С. 43.
20. Моррис Г. Библейские основание современной науки. - Санкт-Петербург: Библия для всех, 1995. - С. 461 - 461.
21. 17. Климишин І. А. Бачити добро в добрі (Про концепцію освіти в Україні) // Моральна цінність християнства і відродження національної школи. Київ-Тернопіль, 1995. - С.-18.
22. Климишин І. Вказ. праця. - С. 18.
23. Фурундуй, Вказ. праця. - С. 54-55.
24. Карагодін В.М. Проблема морального виховання у педагогічній думці ІУ - ХІ століть: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Прикарп. ун-т ім. Василя Стефаника. - Івано-Франківськ, 1997. - 18 с.

25. Каневська О.Б. Виховання особистості на засадах морально-християнських цінностей в Україні (ХУІ-перша половина ХУІІІ століття): Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Луганськ. держ. пед. ін-т. - Луганськ, 1997. - 25 с.

26. Ільїна Т.А. Проблеми морально-релігійного виховання особистості в історії педагогіки (ХІХ - початок ХХ століття): Автореф. дис. канд. пед. наук: 13. 00. 01 / Луганськ. держ. пед. ін-т ім. Т.Г.Шевченка. - Луганськ, 1996. - 24 с.

27. Каневська О. Б. Вказ. праця.

28. Ващенко Г. Вказ. праця. - С. 136-138.

29. Ільїна Т.А. Вказ. праця.

30. Огірко О. Про досвід колективів Львівської області у впровадженні християнської етики. Львів, 1999. - 8 с. (рукопис).